

RAŠČLAMBA ULOMKA FIL 2, 6-11

MARIJAN MANDAC

Katolički bogoslovni fakultet Split

UDK 227.014

Pregledni članak

Auktor razlaže svetopisamski odlomak sv. Pavla u Fil 2,6-11. Nakon kratkog pregleda šireg konteksta ovoga jedinstvenog odlomka u Svetom pismu, polazeći od grčkoga izvornika, Auktor potanko raščlanjuje pojedine riječi i manje sklopove riječi koje se inače rijetko susreću u drugim dijelovima Svetoga pisma. Slijedeći pomno to raščlanjivanje čitatelj može dublje prodrijeti u taj jedva shvatljiv kristološki himan koji se veoma često koristi u kršćanskom bogoslužju.

Uvod

Svako biblijsko mjesto kao dio cjelovite Božje objave i nadahnutu riječ zavrijeđuje trajno razmatranje i nadasve pomno tumačenje. Ipak neka od njih življe i upornije potiču da ih izbliza razglabamo. U ta mjesta svakako ubrajamo u naslovu navedeni Pávlov odlomak. Smjesta ističemo razlog zašto tako mislimo. Donekle je neposredan razlog to što u bogoslužju veoma često Bogu iskazujemo čast i poštovanje služeći se Pavlovim ulomkom iz Fil 2, 6-11. Taj je ulomak istodobno u bogoslužju naša molitva upravljena Bogu. Osim toga, držimo da je ulomak u Fil 2, 6-11 povlašteno mjesto u cijelome Svetome pismu kada se naviješta Isus Krist i njegovo djelo učinjeno za spasenje ljudskoga roda.

U tome je smislu odlomak iz Fil 2, 6-11 moguće usporediti s Iv 1, 1-18. Na ta se dva mjesta iznimno zgusnuto i cjelovito govori o Isusu Kristu i njegovu sveobuhvatnom djelu. Stoga ne iznenađuje do koje su se mjere teolozi svih vremena pozivali na Fil 2, 6-11 i na Iv 1, 1-18 kada su željeli koliko se može proniknuti u otajstvo Isusa Krista.

Nužno smo prisiljeni Pavlov ulomak o kome je riječ istrgnuti iz cjeline njegova pisanja. To činimo zato da mu se temeljitije posvetimo. Svijesni smo pak da se time dobrim dijelom izlažemo opasnosti da tako lošije shvatimo taj duboki i jedva shvatljiv ulomak. Trebalo bi, po sebi, dio tumačiti polazeći od cjeline kao što se i cjelina u punini tek onda shvati kada se sagledaju svi njezini sastavni dijelovi. Tješi nas činjenica što smo prije pristupa tekstu u Fil 2, 6-11 u jednome drugome okviru, makar i površno, povelj računao o pismu što ga je apostol Pavao pisao u Filipe¹ da u tome gradu pouči vjernike kojima je nadasve bio privržen kao što su i oni njemu bili od srca odani.²

U radu koji slijedi najprije ulomak u Fil 2, 6-11 promatramo nešto općenitije. Pri tome dotičemo neka gotovo izvanjska pitanja. Također nastojimo utvrditi s kojim je neposrednim ciljem Pavao napisao Fil 2,6-11. Potom dosta mukotrpnom raščlambom kušamo razjasniti što je Apostol želio kazati i što navjestiti o Isusu Kristu. U zaključku iznosimo sustavnije i povezanije način na koji smo shvatili propovijed iz Fil 2, 6-11.

Oklijevali smo da li ćemo uopće objaviti ovaj rad. Nama se čini dosta plitkim. Osim toga, izrađujući ga više nismo točno znali kome što u njemu na bilo koji način dugujemo. U bilješci smo naznačili koga smo se najviše držali. Članak objavljujemo u nadi da može makar malo pomoći da se razumije Pavlov govor u Fil 2, 6-11. Osobno smo se inače uvjerali da uza sav trud gotovo dvaju tisućljeća ni teolozi ni stručni tumači još uvijek nisu do zadnje mjere razjasnili ono što je Pavao napisao u Fil 2, 6-11. Upravo nas to nutka da i sami objavimo ovaj rad koji je više pregled nego neko samostalno razmišljanje. Nadamo se da će i ovakav makar štogod pripomoći da se primaknemo razumijevanju jedne misli koja je dosad uvijek ostala tajnom za svaki pokušaj konačnoga pojašnjenja.

¹ O samome gradu Filipi usp. E. H. MALY, *Philippi*, NCE, 11,277; C.H. TURNER, *Philippi*, DoB, 3,837-840; L. FILLION, *Philippes*, DB, 5, 272-277; O. VOLK, *PHILIPPI*, LThK, 8, 458-459; P. COLLART, *Philippes*, DACL, 14, 712-741.

² O poslanici Filipljanima usp. C. TOUSSAINT, *Philippiens*, DB, 5, 277-286; H. BALZ, *Philippenerbrief*, TRE, 26, 504-513; J. GIBB, *Philippians*, DoB, 3,840-844; K. STAAB, *Gefangenschaftsbriefe*, LThK, 4, 578-579; R. HOPPE, *Gefangenschaftsbriefe*, LThK, 4 (1995), 342-343; J. MURPHY-O'CONNOR, *Philippiens*, DBS, 7,1211-1233; B. BYRNE, *The Letter to the Philippians*, NJBC, 791-797; E.H. MALY, *Philippians*, NCE, 11,277-278; J. SCHMID, *Philippenerbrief*, LThK, 8,457-458; E. ROBIN, *Philippiens*, DTC, 12, 1413-1434.

1. Širi pristup ulomku

Smjesta i nimalo ne oklijevajući ističemo vrijednost Pavlova ulomka³ koji ćemo što je moguće detaljnije raščlanjivati i razjašnjivati. Ulomak u Fil 2, 6-11 svojim je sadržajem, porukom i nakanom kristološki i zato nužno soteriološki ulomak. Govori nam o Isusu Kristu i djelu spasenja što ga je za nas izveo. Kristološku vrijednost ovome Pavlovu mjestu danas priznaju svi kao što su to svi činili tijekom stoljeća. Svatko uočava da u Fil 2, 6-11 Pavao govori uzvišeno, duboko i od srca o Kristovoj osobi i spasenju kojemu je početak i dovršitelj. U tome je smislu odlomak iz Fil 2, 6-11 nešto jedinstveno u cijelome Svetom pismu. Držimo da se s njime, kad je riječ o Isusu Kristu, zapravo - kako već rekosmo - jedino može uspoređivati ono što je evanđelist i apostol Ivan napisao u Iv 1, 1-18. Pavlov ulomak uzimamo za probranu, lijepu i blistavu stranicu svekolike kršćanske kristologije i soteriologije.

S pravom se ističe da je ulomak u Fil 2, 6-11 pravi pjesnički sastavak. Tko ima uho u njemu zamjećuje svojevrsan ritam koji već po sebi dušu uznosi do ushita. Ulomak obasjava i prožima naročita svečanost koja je plemenita, prisna i jedinstvena.

Gledano sa stilske i čisto književne strane posebitost je Pavlove riječi u Fil 2, 6-11 to što su tu odabrani pojmovi koji se rijetko susreću ili imaju neki iznimni smisao i naročito značenje. Inače se postavlja pitanje u kojemu je smislu Pavao autor ulomka Fil 2, 6-11. U tome sud stručnih ljudi nije jedinstven. Mnogi tvrde da je Pavao kao i ostalo tako i ulomak u Fil 2, 6-11 sastavio osobno. Drugi imaju na to određenu primjedbu koja se doima ozbiljnom. Ulomak se u Fil 2, 6-11 ukazuje lijepo, odvažano i dotjerano izgrađenim himnom. Stoga neki istraživači misle da Pavlu nije bilo moguće odjednom u tijeku pisanja pisma sročiti tako pjesnički tekst kakav je pjesma u Fil 2, 6-11. Oni zato pomišljaju da je Pavao zapravo već u Pracrkvi zatekao ulomak iz Fil 2, 6-11. Otuda ga je preuzeo, dijelom preuredio i uvrstio u svoju poslanicu. Napokon spominjemo i ono osamljeno mišljenje koje se odbacuje. To je da je netko ulomak iz Fil 2, 6-

³ U raščlanjivanju Fil 2,6-11 nadasve smo se služili radom koji je napisao P. HENRY, *Kénose*, DBS, 5,7-161 kao i radom od B. BURNE, *The Letter to the Philippians*, NJBC, 794-795. Također vidi P. LAMARCH, *Christ Vivant*, LD, 43, Paris, 25-43; L. CERFAUX, *Le Christ dans la théologie de saint Paul*, Paris, 1958; E. ROBIN, *Philippiens*, DTC, 12,1424-1429; F. AMIOT, *L'enseignement de Saint Paul*, Desclée, 1968, 115-121.

11 u cjelini ili barem njegov dio u Fil 2, 6-7 naknadno uvrstio u Pavlovu *Poslanicu Filipljanjima*.

O vremenu postanka ulomka o kome govorimo nije moguće ništa pobliže kazati. Poznata je poteškoća vezana uz postanak cijele poslanice. Dodatna je poteškoća kada je u pitanju tekst iz Fil 2, 6-11 u tome što je podijeljeno stajalište s obzirom na Pavlovo autorstvo razmatranog ulomka. To smo malo ranije spomenuli.

Po sebi se ne da jednim odgovorom kazati s kojega je neposredno razloga Pavao uputio Filipljanima himan u Fil 2, 6-11. Svakako je Filipljanima želio pred oči staviti Kristov primjer. Pavao sigurno polazi otuda što zna i vjeruje da su vjernici po krsnome činu i euharistiji najprisnije povezani s Isusom Kristom. Izrijeком i Filipljanima kaže da su "u Kristu Isusu" (Fil 2,5). Ta činjenica mora odrediti njihovo životno vladanje i dnevno ponašanje. Budući da su "u Kristu Isusu" (Fil 2,5) trebaju ga nasljedovati. Iz samoga se himna lako razabire u kojemu smislu, po Pavlovoj želji i možda naredbi, Filipljani moraju krenuti za Isusom Kristom. Pavao kaže da je Isus Krist "samoga sebe ponizio" (Fil 2,8). Jasno je što Pavlu lebdi pred očima. On ističe da se Krist "ponizio" kako bi Filipljane pozvao na poniznost. Tu možemo nazreti govor o osnovnoj kršćanskoj vrlini i kreposti koju nazivamo poniznost. Ipak mislimo da Pavao uz to na pameti ima i drugo. U Filipima je bilo i židovskoga življa iako je bio malobrojan. Nije isključeno da su se neki i od Židova obratili i prešli na kršćanstvo i sada se u neku ruku drže savršenima. Oni poznaju evanđelje i Zakon. Pavao njih i sve upozorava na poniznost. I sam je Isus Krist sebe ponizio. Vjernik je vjerom i krsnim činom "u Kristu Isusu" (Fil 2,5). To životno pokazuje svojom svakodnevnom i duboko ukorjenjenom poniznošću.

Pavao je u himnu jako istaknuo Isusovu poslušnost. Zabilježio je da je bio "poslušan do smrti, smrti na križu" (Fil 2,8). Govor o Isusovoj poslušnosti Bogu i Ocu zajednički je nagovještaj novozavjetne propovjedi. Pavao je u tome dionik opće novozavjetne vjere. Osvjedočenje o Isusovoj poslušnosti Ocu Pavao je jamačno zato istaknuo u Fil 2,8 da poslušni Krist u kome su Filipljani i u tome bude uzor, poticaj i poziv svakome tko iskreno prihvaća riječi iz Fil 2,8.

Napokon spominjemo da je Pavao mogao napisati ulomak u Fil 2, 6-11 i stoga da Filipljane potakne na skrb i brigu o svakome vjerniku i cijeloj kršćanskoj zajednici. Pavao je sigurno od Filipljana tražio da u

životu nadiđu osobnu skučenost i da isključivo ne traže vlastite probitke. U tu im je svrhu pred oči stavio Isusa Krista koji je “samoga sebe učinio praznim” (Fil 2,7). Tako i Filipljani moraju sami sebe učiniti praznima od sebe. Ne smiju se isključivo brinuti za ono što je njihovo. Ne želeći puniti sami sebe i jedino sebe otvorit će se za potrebe svakoga drugoga.

Sada pristupamo potanko i pojedinačno raščlambi Pavlova ulomka. Pri tome razjašnjujemo grčki tekst kako se redovito objavljuje.

2. Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων

A. Ὅς

Po sebi zamjenica ὅς kojom počinje kristološka pjesma u Fil 2, 6-11 ne sadrži nikakvu poteškoću ni zagonetku. Odnosi se na “Krista Isusa” iz prethodnoga retka. To znači da je u cijelome Pavlovu ulomku iz Fil 2, 6-11 govor o Isusu Kristu. Ipak upada u oči da Apostol na tome mjestu dvojako govori o Isusu Kristu. U Fil 2, 6-11 iznosi što je sam Isus Krist učinio, a u Fil 2, 9-11 naznačuje što se zbilo s Isusom Kristom.

Neki se tumači pitaju o kome zapravo Pavao govori kada s ὅς prosljeđuje u Fil 2, 6-11 govoriti o Isusu Kristu. Posebice istražuju što Pavao pod ὅς koji je Isus Krist misli u Fil 2,6. Pomišljaju da Pavao u Fil 2,6 sve i promatrajući Isusa Krista neposredno ima na umu vječnoga Sina Božjega prije Utjelovljenja. Mada se u teologiji tako smije razmišljati, očito je da Pavao nije tako redovito mislio o Isusu Kristu. Za nj je Isus Krist osoba koju je otajstveno susreo na putu u Damask kako nas izvješćuje Luka u Dj 9, 1-18. Tada je Pavao, očevidno, susreo uskrsloga i proslavljenoga Isusa Krista. Povjerovao je da je proslavljeni Isus onaj kjoji je oduvijek Bog i koji je živio na zemlji. To je upravo poruka ulomka u Fil 2, 6-11. Tu Pavao naviješta Isusa Krista koji je vječni Bog; koji se utjelovio te koji je uskrsnuo i sada je u slavi. Sve je to sadržano u ὅς iz Fil 2,6. Time smo zapravo naznačili da su u Fil 2, 6-11 ukupno govoreći nekako četiri dijela. U prvome je dijelu riječ o božanstvu Isusa Krista. Tome je posvećena tvrdnja u Fil 2,6. U drugome je dijelu govor o Kristovu utjelovljenju u širem smislu. To se lako vidi iz Fil 2, 7-8. Treći je dio propovjed o proslavljenome Isusu Kristu. To piše u Fil 2,9. Četvrti je dio eshatološka proslava koju sva bića iskazuju Isusu Kristu kao Gospodinu. U tome se smislu daje razumjeti riječ u Fil 2, 10-11.

B. Ἐν μορφῇ

Pristupajući razjašnjavanju pojma μορφῆ⁴ prije svega dozivamo u svijest neobično veliku poteškoću da se sazna što je Pavao izrazio pomoću te riječi. Teškoća najprije dolazi otuda jer je Pavao veoma rijetko rabio riječ μορφῆ. Zapravo se njome poslužio samo u ulomku koji tumačimo. To je u Fil 2,6 i Fil 2,7. Drugdje se μορφῆ ne čita u Apostolovim spisima. To znači da više od njega ne možemo čekati bilo kakvu pomoć. Upućeni smo, dakle, isključivo na Fil 2,6 i Fil 2,7. Ali riječ μορφῆ i drugdje u Novome zavjetu ne čitamo osim kod Mk 16,12. Nije teško ni pri prvome čitanju ustanoviti da je smisao riječi u Mk 16,12 posve drukčiji nego kod Pavla. Iz navedenoga se jasno razabire da riječ μορφῆ nije zapravo uobičajena za Novi zavjet. To je čak slučaj i sa starozavjetnom Biblijom na grčkome. I u Septuaginti se riječ μορφῆ rijetko pojavljuje. To opet znači da μορφῆ u neku ruku uopće nije biblijska riječ.

Riječ μορφῆ Homer dosta rijetko upotrebljava, ali je ipak poznata. Kasnije se redovito javlja u književnim djelima, religioznom riječniku i kod većeg broja filozofa. Osnovno je značenje riječi μορφῆ "lik", "oblik". To je ono što se od nekoga bića ili neke zbilje vidi i zapaža. Stoga μορφῆ također znači "vanjština", "izvanjskost". Riječ μορφῆ uvijek se odnosi na nešto što uistinu postoji te nije nikakva utvara ili umišljen privid. U navedenom smislu koji je osnovan riječ μορφῆ redovito upotrebljavaju grčki književni pisci. Ali se riječ μορφῆ pojavljuje i u grčkim religioznim djelima. Grci su držali da i božanstva imaju svoj "lik" i "obličje". To je njihova μορφῆ. Božanstvo se u "liku" i "obličju" pokazuje ljudima.

Grčki su filozofi pošli korak dalje u shvaćanju pojma μορφῆ. Za filozofe μορφῆ je ono što razum i duhovno promatranje shvaća kod nekoga bića. Filozofi pojmom μορφῆ izražavaju osnovne, bitne i neotuđive značajke i obilježbe u svakome biću.

Sada se ponovno vraćamo apostolu Pavlu. Pitamo kako se najbolje daje razumjeti μορφῆ u Fil 2,6. Mnogi su kršćanski biblijski tumači i teolozi riječ μορφῆ u Fil 2,6 naprosto uzimali u smislu οὐσία što znači "bit" i φύσις što znači "narav". Gotovo smo sigurni da za Pavla μορφῆ οὐσία i φύσις nisu posve istoznačne riječi. Ali povezanost među njima jamačno postoji. U μορφῆ dobiva "oblik" i postaje vidljivo za razum ono što je značajka za "bit" i "narav".

⁴ Usp. J. BEHM, μορφῆ, ThW, 4,750-760.

Neki su smatrali da i u Fil 2,6 riječ $\mu\omicron\rho\phi\eta$ ima ono grčko značenje koje se kao svakodnevno i redovito udomaćilo u grčkoj književnosti. Rekosmo da tu $\mu\omicron\rho\phi\eta$ u biti znači “vanjština” koju kod neke zbilje zapažaju ljudske oči. Mislimo da to tumačenje ne odgovara riječi $\mu\omicron\rho\phi\eta$ u Fil 2,6. Jedino što bismo kao valjano i vrijedno od toga zadržali jest misao očitovanja, obznanjivanja i objave.

U novo doba ljudi od struke upozoravaju kako se riječ $\mu\omicron\rho\phi\eta$ u Fil 2,6 zapravo ne može prevesti da bude jasan njezin smisao. Isti drže da u Fil 2,6 $\mu\omicron\rho\phi\eta$ izražava duboku i neiskazivu povezanost između biti i očitovanja te biti. Pomoću riječi $\mu\omicron\rho\phi\eta$ Pavao je u Fil 2,6 izrazio način postojanja. Ipak svoj puni smisao $\mu\omicron\rho\phi\eta$ u Fil 2,6 dobiva od neposrednoga dodatka $\Theta\epsilon\omicron\tilde{\upsilon}$. Tek kada se razjasni dodatak $\Theta\epsilon\omicron\tilde{\upsilon}$ dobiva se puno značenje za $\mu\omicron\rho\phi\eta$ i $\acute{\epsilon}\nu$ što prethodi. Svakako treba zadržati da riječ $\mu\omicron\rho\phi\eta$ znači “lik”, “oblik”, “vanjština”. Ali u tome se “liku” i “obliku” navani za razum objavljuju i pokazuju kao “vanjština” bitne obilježbe i vlastitosti bića.

C. $\Theta\epsilon\omicron\tilde{\upsilon}$

Ovdje naprosto treba dozvati u svijest što za sv. Pavla znači $\acute{\omicron}\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$.⁵ Istina je da u njegovu izvorniku nema pred $\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$ člana. To bi inače bilo od velika značenja kod kasnijih teoloških pisaca. U njihovim spisima $\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$ redovito označuje božansku bit ili narav. Ali u apostola Pavla $\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$ kao i $\acute{\omicron}\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$ uobičajeno označuje osobu Boga Oca. To je, svakako, istina za $\Theta\epsilon\omicron\tilde{\upsilon}$ u Fil 2,6. Prema tome Pavao u zbilji za Isusa Krista tvrdi da je $\acute{\epsilon}\nu\ \mu\omicron\rho\phi\eta\ \Theta\epsilon\omicron\tilde{\upsilon}$, tj. Boga Oca. Ali Pavao ne kaže izravno da je Krist $\mu\omicron\rho\phi\eta$ Boga Oca nego da je $\acute{\epsilon}\nu\ \mu\omicron\rho\phi\eta$ Boga Oca. Prethodno rekosmo da je $\mu\omicron\rho\phi\eta$ naznaka za obilježbe koje proizlaze iz biti ili naravi. To znači da Apostol u Fil 2,6 propovijeda da je Isus Krist “u Božjemu liku”, tj. u onim obilježbama koje su značajke Očeve biti. Mislimo pak da je Pavao tu rekao ono što Krist izriče kada u evanđelju kaže da je “u Ocu” (Iv 14, 10-11). U tome smislu shvaćamo $\acute{\epsilon}\nu$, tj. “u” iz Fil 2,6. Štoviše, po smislu, iako ne i po riječima, govor o Isusu Kristu u Fil 2,6 bez straha povezujemo s Iv 1,1. Ivan je napisao: “U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog”. Po nama isto je rečeno u Fil 2,6 gdje Pavao tvrdi da je Isus

⁵ Usp. E. STAUFFER, $\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$, THW, 3,95-122. H. KLEINKNECHT, $\Theta\acute{\epsilon}\acute{\omicron}\varsigma$, ThW, 3,65-79; K. RAHNER, *Écrits théologiques*, I, Desclée, 1959,13-111.

Krist “u liku Boga”. Posve nam je shvatljivo što su teolozi stoljećima u Fil 2,6 kao i u Iv 1,1 vidjeli jasno izraženu vjeru u potpuno božanstvo Isusa Krista. Kada smo ranije kazali da se u riječi μορφή ne bismo odrekli smisla “vanjština” i “izvanjskost” u značenju objavljivanja bilo je zato što je opća novozavjetna tvrdnja da je Isus Krist objavitelj Boga Oca. On je to stoga što je “u Božjem liku”. Posjeduje bitne Očeve obilježbe i značajke. Zato Oca objavljuje.

D. Ὑπάρχων

Glagol ὑπάρχω⁶ ima više značenja. Ipak u osnovi izražava ono što je stalno, trajno i zato odolijeva svakoj promjeni. Može se kazati da je ὑπάρχω istoga značenja s glagolom “biti”. Jedino ako “biti” uključuje neko nastajanje, tada ὑπάρχω izražava da nešto već “prethodno” postoji. Često particip glagola ὑπάρχω iz vremena izuzima zbilju na koju se odnosi. Pavao je očevidno pomoću ὑπάρχων u Fil 2,6 htio kazati da činjenica što je Isus Krist “u Božjem liku” ne pripada u nikakvo vrijeme. Isus Krist to naprosto “jest”. On je to trajno i uvijek. To nema prošlosti. Ta zbilja ne potpada pod nikakvo vrijeme. Naprosto je zbilja.

3. Οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ (2,6)

A. Ἀρπαγμός

Vjerojatno riječ ἀρπαγμός⁷ u cijelome ulomku iz Fil 2, 6-11 predstavlja tumaču najveću zagonetku i poteškoću. Tome je razlog jednostavan. Riječ ἀρπαγμός Pavlova je tvorenica. U cijeloj Bibliji na grčkome jedino je Pavao napisao ἀρπαγμός. Ali i on samo u Fil 2,6. Riječ grčki jezik nije poznao prije Pavla. Stoga otuda ne možemo dobiti nikakvu pomoć za tumačenje. Zbog navedenoga je jasno što se teolozi i egzegeti muče i dijele kada pojašnjuju ἀρπαγμός. Njihova su mišljenja raznolika, mnogobrojna i često dosta suprotna. Uvijek nisu ni jasno izražena.

Imenica ἀρπαγμός dolazi od glagola ἀρπάζω. Glagol znači “grabiti”, “plijeniti”, “robiti”, “otimati”. Otuda ἀρπαγμός prvotno mora u aktivnome

⁶ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, 1903, 1994.

⁷ Usp. W. FOERSTER, ἀρπαγμός, *ThW*, 1,472-474.

smislu značiti “grabljenje”, “otimanje”, “orobljivanje”. Čak je u ἄρπαιγμός izraženo da se taj čin vrši uz nasilje, iznimnom brzinom i velikom pohlepom. Međutim, ἄρπαιγμός može imati i pasivno značenje. Može označavati ono što se kod pljačke, otimanja i grabeži zauzme, ugrabi, osvoji, otme i zaplijeni. Tada ἄρπαιγμός znači “plijen”, “otmica”, “otimačina”.

Čini se da se u profanome grčkome ἄρπαιγμός pojavljuje tek s Plutarhom koji je umro g. 125. poslije Krista. Teško je povjerovati da je Plutarh pri uporabi riječi ἄρπαιγμός zavisao o apostolu Pavlu. Ipak je činjenica da je preminuo poslije našega Apostola. U profanom grčkom ἄρπαιγμός uvijek ima aktivno značenje. Izražava, dakle, čin kojim netko nešto otima, prigrabljuje, pljačka i za se nasilno uzima.

Sada treba ustvrditi što ἄρπαιγμός znači u Fil 2,6. To nije lako kazati. Neki misle da se i na Fil 2,6 daje primijeniti aktivni smisao imenice ἄρπαιγμός. U tome bi slučaju Pavao u Fil 2,6 kazao da Isus nije poduzeo nikakvo otimanje niti prigrabljivanje. Red nam je ipak istaknuti da se uglavnom za Fil 2,6 odbacuje aktivno značenje riječi ἄρπαιγμός. Ne vidi se što bi Isus Krist odustao za se silom grabiti, otimati ili zauzimati. Teolozi se i egzegeti neugodno osjećaju pri samoj pomisli o grabljenju kada razmišljaju o Kristovu otajstvu. Najveći dio tumača za ἄρπαιγμός u Fil 2,6 odabire pasivni smisao riječi. To je “plijen”. U tome slučaju Pavao u Fil 2,6 uči da se Isus Krist određenoga nije “držao”⁸ kao što se redovito čuva stečeni “plijen”. Ono čega se Isus nije držao kao “plijena” Pavao je izrazio riječima τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

B. Τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ

Istaknutim izričajem Pavao naznačuje čega se Isus nije držao kao “plijena” koji svom silom čuva onaj koji ga se domogao grabežom i otimačinom. U izričaju imamo množinu srednjega roda od pridjeva ἴσος. Izričaj se kao takav u cijelome Novome zavjetu u smislu kao u Fil 2,6 nalazi još samo u Iv 5,16. Po sebi, ἴσος⁹ znači “jednak”. U grčkoj se riječi nadasve ističe jednakost po kolikoći. To uključuje da je netko s nekim jednak kada je u pitanju jednakost u određenom broju, količini, snazi. Tu je očito u pitanju stanovita vanjska jednakost.

⁸ Usp. F. BÜCHSEL, ἴσος, ThW, 2,909-910.

⁹ Usp. G. STÄHLIN, ἴσος, ThW, 3,343-345.

Pavao je već kazao da je Isus Krist “u liku Božjemu”. Sada izjavljuje da je Isus “jednak Bogu”. Jasno je da se i tu pod Bogom podrazumijeva Bog Otac kome je Isus Krist “jednak”. Čini se da je razlika između izraženoga riječju $\mu\omicron\rho\phi\tilde{\eta}$ i ἴσα u tome što je sadržaj iz $\mu\omicron\rho\phi\tilde{\eta}$ neodloživ dok se ono što uključuje ἴσα daje nekako za određeno vrijeme ostaviti bez djelovanja. To Isus nije držao kao da je osvojeni “plijen”. To je, u nekome smislu, kao stanovite izvanjske obilježbe stavio na stranu. U nastavku se kaže o čemu je riječ. Isus Krist se utjelovio. Kroz to vrijeme kao i uvijek ostaje “u Božjemu liku”, ali za to vrijeme “jednakost s Bogom” ne zadržava kao što se čuva “plijen”. Među ljudima živi kao da nema oznake po kojima je “jednak Bogu”. Isus je učinio da njegova jednakost s Bogom ne izlazi na vidjelo tijekom njegova zemaljskoga života.

Prije nego krenemo dalje s detaljnim izlaganjem spominjemo da se katkad među egzegetima i teolozima uz Pavlovu izreku u Fil 2,6 veže praroditelj Adam. Tada se u pamet doziva Post 3,5 gdje je zavodnica zmija obećala praroditeljima da će i oni, ako prekrše Božju zapovjed, “biti kao bogovi”. Zmija je, drugim riječima, savjetovala Adamu i Evi da ne idu putem posluha izražena u Božjoj naredbi nego da se otimanjem i zaplijenom domognu božanske uzvišenosti i postanu “kao bogovi”. Neki tumači drže da je sv. Pavao u Fil 2,6 želio kazati da se Isus koji je novi Adam nije postupanjem uskladio s postupkom praroditelja Adama. Isus je odbio nasilno prigrabljenje. To bi Pavao izrazio riječju $\acute{\alpha}\rho\pi\alpha\gamma\mu\acute{o}\varsigma$. Zato dotični egzegeti žele za $\acute{\alpha}\rho\pi\alpha\gamma\mu\acute{o}\varsigma$ zadržati aktivni smisao.

Već istaknuso da je aktivni smisao kao takav za $\acute{\alpha}\rho\pi\alpha\gamma\mu\acute{o}\varsigma$ u Fil 2,6 gotovo nazamisliv. Ipak pomisao na Adama u Fil 2,6 ne bismo htjeli potpuno isključiti. Čak smo uvjereni da je ona mogla lebdjeti pred očima onima kojima je Apostol pisao već time što je za tu potrebu sam izravno skovao riječ $\acute{\alpha}\rho\pi\alpha\gamma\mu\acute{o}\varsigma$.

Uostalom da je doista već u Fil 2,6 na svoj način nazočan Adamov lik daje se uvidjeti ili barem naslutiti iz toga što u Fil 2,8 za Krista Pavao naglašeno ističe da je “poslušan” kao što je Adam bio neposlušan. Adam je po savjetu zmije htio na silu kao plijen ugrabiti jednakost s Bogom. Isus je “u Božjemu liku”. Posjeduje jednakost s Bogom. Toga se ne drži kao “plijena”. Kroz život putuje kao Novi Adam u potpunoj poslušnosti prema Očevoj volji i njegovoj “zapovjedi” (Iv 10,18). Tako se stubokom razlikuje od praroditelja Adama.

4. Ἐκενώσεν ἑαυτὸν (2,7)

Smisao glagola κενώω¹⁰ nije u sebi nimalo zagonetan. On prvotno znači “prazniti”, “isprazniti”. Također znači “opustošiti”, “nešto nečega lišiti”, “oteti”. U glagolu nije teško vidjeti pridjev κενός koji znači “prazan”. Pavao je κενώω upotrijebio u Fil 2,7 u smislu koji je njemu vlastiti u cijelome Novome zavjetu. Također je Pavlu vlastito što u Fil 2,7 κενώω veže uz osobu, i to osobu Isusa Krista. Tako ἐκενώσεν u Fil 2,7 pokazuje Pavlovu stvaralačku smionost i onda kada je u pitanju čisto nova i neuobičajena uporaba riječi i pojmova.

Pavao je ἑαυτὸν što znači “sebe” stavio pred ἐκενώσεν da koliko je moguće jače istakne veličinu, značenje i uzvišenost onoga što izražava pomoću ἐκενώσεν. On u Fil 2,7 naviješta da je Isus Krist “samoga sebe učinio praznim”. Isus je pristao da postane “prazan”.

Razumije se da treba doznati od čega je Isus sebe učinio praznim, čega se lišio. To najbolje doznajemo ako vodimo računa o οὐχ iz Fil 2,6 i ἄλλὰ iz Fil 2,7. S οὐχ u Fil 2,6 Pavao je ustvrdio da se Isus Krist nije kao nekoga osvojenoga i otetoga plijena držao svoje jednakosti s Ocem. Naprotiv - to je ἄλλὰ s početka Fil 2,7 - “samoga je sebe učinio praznim”. Nema dvojbe da se to odnosi na “jednakost s Bogom”. Također je sigurno da se ne odnosi na sadržaj izričaja “u liku Božjemu”. Krist je uvijek “u liku Božjemu”. Međutim, postoji trenutak, naznačen aorisnim ἐκενώσεν, kada je u sebi načinio “prazninu” glede onih oznaka po kojima je “jednak” s Bogom Ocem. Taj je otajstveni čas Isusovo utjelovljenje.

Bilo bi suvišno nabrajati sastavne dijelove “praznine” koju je Isus Krist u odnosu na na Oca učinio svojom snagom Utjelovljenja. Prihvaćena “praznina” iz Fil 2,7 sadrži svekoliki Gospodnji mukotrpnji zemaljski život među ljudima. Smatramo da je otajstvenim smislom i u najboljem značenju Pavao s ἐκενώσεν navijestio isto što i sv. Ivan kada je napisao: “I Riječ je tijelom postala” (Iv1,14). Upravo je najveća poniznost i stoga praznina za Riječ što je po Utjelovljenju postalo skromno, smrtno i raspadljivo ljudsko tijelo. Ne znajući pak kako bi drukčije izrazili otajstven sadržaj nazočan u ἐκενώσεν, mnogi naprosto govore o kenozu¹¹ Isusa Krista.

¹⁰ Usp. A. OEPKE, κενώω, ThW, 3, 661-662.

¹¹ Usp. J. GEWIESS, *Kenosis*, LThK, t,115-116; W. LOCK, *Kenosis*, DoB, 3,835; J. M. CARMODY, *Kenosis*, NCE, 8,154.

5. Μορφὴν δούλου λαβών (2,7)

Mislimo da navedenim izričajem Pavao zapravo neposredno i jasno naznačuje u čemu je “praznina” koju je na se preuzeo Isus Krist koji je neprestano “u Božjemu liku”. Ona je u tome što je Sin Božji “uzeo lik roba”. Jasno je da izričaj “uzeo lik roba” izravno govori o utjelovljenju Riječi i načinu njezina utjelovljenja. Isus Krist je Bog uvijek jer je “u liku Božjemu”. Čovjekom je pak postao “uzevši lik roba”. Stoga Pavao uz izričaj “u liku Božjemu” bilježi prezentski particip *ὑπαρχών*, a uz izričaj “lik roba” dodaje aorisni particip *λαβών*. Jednako se lako dade zapaziti veoma istaknuto suprotstavljanje izričaja *ἐν μορφῇ θεοῦ* i *μορφῇν δούλου*. Na jednoj strani imamao “lik Boga”, a na drugoj “lik roba”. Razdaljina je između Boga i roba. Međutim, Isus Krist koji je “u liku Boga” svojim je utjelovljenjem uzeo “lik roba”.

Riječ *δοῦλος*¹² prvotno u grčkom znači “rob”. Potom znači “sluga”, “sužanj”, “podanik”. Ne smije se smetnuti s uma da je čovjek, dok nije otkupljen, doista rob. Po sebi potječe iz ništavila i završava u smrtnom ništavilu. To proizlazi iz ljudske naravi. Pavao uči da se Sin Božji dotle ponizio da je to “uzeo”¹³ na se svojim Utjelovljenjem. Na se je preuzeo i svojim je učinio naravni i prirodni ropski ljudski položaj. Zanimljivo je da se u cijelom Novom zavjetu jedino u Fil 2,7 Isus Krist po čovještvu što ga je usvojio naziva *δοῦλος*.

Mnogi tumači *δοῦλος* iz Fil 2,7 prevode riječju “sluga”. Tako postupaju jer misle da je tu Isus nazvan *δοῦλος* zbog sveze sa Slugom Jahvinim o kojemu govori Izaija prije svega u svome pedeset i trećem poglavlju. Istina je da se ta povezanost ne nameće nužno. Neki čak drže da bi je trebalo posve isključiti jer da remeti misaoni slijed u Fil 2, 6-11. Nama se čini da je višestruko korisno u Fil 2,7 kod riječi *δοῦλος* zadržati povezanost sa Slugom Jahvinim. Znamo da je to gotovo najdrevnija kristologija i soteriologija. Sam je Isus Krist sebe i svoje djelo povezao i pojasnio pozivajući se na lik Sluge Jahvina iz Izaijinih pjesama o tome otajstvenome liku. Isus je svoj život dao za ljude. Svojom je patnjom, mukom i smrću dao zadovoljštinu za grijehе ljudskoga roda. Svojom je krvlju utvrdio i zapečatio novi i vječni savez između Boga i ljudi. Uzeo je *μορφῇν δούλου* da za ljudski rod postane *δοῦλος*. Odrekavši se Adamove

¹² Usp. K.H. RENGSTORF, *δοῦλος*, THW, 2,264.281-282.

¹³ USP. G. DELLING, *λαμβάνω*, ThW, 4,5-7.

neposlušnosti i nasilnoga otimanja, Krist je u posluhu prema Ocu slijedio patnički put Sluge Jahvina.

6. Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος (2,7)

Doslovan prijevod gornjega izričaja glasi: “postavši u sličnosti ljudi”. Smjesta se vidi koliko to loše zvuči i da nije nimalo ugladeno. Stoga prevodioci nešto preinačuju taj doslovni prijevod. U izričaju je poglavita riječ ὁμοίωμα.¹⁴ U profanome je grčkome iznimno rijetka. Zauzvrat, Septuagintini su prevoditelji za njom veoma često posegnuli. To znači da je riječ ὁμοίωμα bila dobro poznata i novozavjetnim kršćanima jer su Stari zavjet redovito čitali u grčkome prijevodu.

Riječ ὁμοίωμα zapravo ima dva smisla. Ona znači “sličnost” i “jednakost”. Nikada se ne odnosi na nešto apstraktno nego uvijek na zbilje koje doista postoje. Po našem sudu oba se navedena značenja dadu s korišću primijeniti na Fil 2,7. Isus je po svome Utjelovljenju na se uzeo posvemašnju “jednakost” s ljudima. Njegov je ljudski i utjelovljeni život jednak s općim ljudskim životom. Sve obilježbe ljudskoga opstanka svojina su utjelovljenoga Sina Božjega. U tome smislu između Isusa Krista i “ljudi” nema nikakve razlike. Među njima vlada potpuna ὁμοίωμα. To znači “jednakost”. Tek kada je u pitanju grijeh nestaje jednakost. To je opće uvjerenje novozavjetne kršćanske zajednice. Možda bismo u tome smislu smjeli u Fil 2,7 za ὁμοίωμα odabrati riječ “sličnost”.

U svakome slučaju, riječ ὁμοίωμα uključuje da je Isusovo čovječstvo zbiljsko, cjelovito i u smislu ljudske zbilje jednako s nama. Krist je uistinu “postao” čovjek. Taj γενόμενος iz Fil 2,7 uzimamo za istoznačan s Ivanovim ἐγένετο iz Iv 1,14.

7. Σχήματι εἰρεθείς ὡς ἄνθρωπος (2,7)

Prije nego pokušamo odrediti što riječ σχῆμα¹⁵ općenito znači kod Grka i kod samoga apostola Pavla vrijedi istaknuti da se u čitavome Novome zavjetu jedino susreće u Fil 2,7 i 1Kor 7,31. To opet znači da je kod svih novozavjetnih pisaca rabi samo Pavao. I on, eto, svega u dva izričaja.

¹⁴ Usp. J. SCHNEIDER, ὁμοίωμα, ThW, 5,191-197.

¹⁵ Usp. J. SCHNEIDER, σχῆμα, ThW, 7,954-975.

Od grčkih pisaca riječ σχῆμα prvi počinju upotrebljavati Eshil i Tukidid. Grci riječju σχῆμα izražavaju ono što se od nekoga bića vidi na vani. To je ono što zapažaju ljudska sjetila. Stoga kažemo da σχῆμα znači “vanjština”. To je izvanjsko držanje nekoga tijela. Ali pomoću σχῆμα Grci također izražavaju “ponašanje” i “vladanje” ako riječ σχῆμα primjenjuju na čovjeka. Jasno je da se riječ σχῆμα također može shvatiti kao naznaka za “oblik”, “lik” i samo “stanje”. Treba dodati da σχῆμα izražava ono što je kod bića lomno, krhko, promjenjivo kao što je svaka “vanjština” koja je u načelu površnost.

Pavao se poslužio riječju σχῆμα da u Fil 2,7 progovori o utjelovljenome Kristu. Njome je naznačio da je Isus Krist po “vanjštini” kao svaki drugi čovjek. Vlada se i ponaša kao čovjek. Ali to je Kristovo izvanjsko ponašanje odraz onoga što je on u samome sebi. Isus je na zemlji živio ὡς ἄνθρωπος. To znači “kao čovjek”. Nema sumnje da je Apostol onim “kao”¹⁶ istaknuo zbilju Kristova utjelovljenja. Napomenom zapisanom u εὐρεθείς Pavao svjedoči da je svatko tko je vidio Isusa u njegovu zemaljskome životu mogao lako zaključiti da je živio i ponašao se kao svaki drugi čovjek. Po sebi εὐρίσκω¹⁷ znači “naći”. Ali u pasivu znači “pokazati se”. U Fil 2,7 imamo pasivni oblik. Prema tome, Pavao u Fil 2,7 naviješta da se Isus Krist u svome životu “vanjštinom pokazivao kao čovjek”. Svojim se životom u izvanjskome djelovanju i ponašanju nije razlikovao od drugih ljudi s kojima je živio i djelovao.

8. Ἐταπείνωσεν ἑαυτόν (2,8)

Mislimo da u navedenome izričaju nema posebne težkoće za razumijevanje. Apostol kaže da je Isus Krist “sama sebe ponizio”.¹⁸ Jasno je da ta tvrdnja ima svoje slojeve. Temeljna je i najveća Kristova poniznost u tome što je postao čovjek. Za Boga koji je Isus neiskaziva je i najdublja poniznost postati ljudskim bićem. Poniznost koju Pavao propovijeda u Fil 2,8 proteže se na život utjelovljene Riječi. Krist je cijeli zemaljski život proveo u poniznosti baš kao što je i kazao da je “ponizna srca” (Mt 11,29). O činjenici Isusove poniznosti tijekom svega života na

¹⁶ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 514.

¹⁷ Usp. H. PREISKER, εὐρίσκω, ThW, 2, 767-768.

¹⁸ Usp. W. FRUNDMANN, ταπεινάω, ThW, 8,4-5.7-9.16-19.

zemlji svjedoči cijeli Novi zavjet. To doista nije potrebno potanje dokazivati niti navodima pokazivati.

9. Γενόμενος ὑπὸ κτῶος μέχρι θανάτου (2,8)

Pavao je u Fil 2,7 izrijeком kazao da je Isus Krist uzeo "lik roba". Time je Isus usvojio sve bitne obilježbe "roba" koji je svaki čovjek po svojoj naravi. Svakako pak na ljudsku bit kao neizbježna značajka pripada i "smrt". Stoga je Krist snagom Utjelovljenja kao čovjek postao smrtnan i smrt uistinu podnio. Ali Pavao je u izričaju koji je pred nama naglašeno istaknuo da je Isus bio "poslušan do smrti". Time je naznačio da Kristov zemaljski život objavljuje poslušnost. Ta poslušnost prati Isusov život. Svoj pak vrhunac i sažetak dosiže u dragovoljno prihvaćenoj smrti.

Egzegete i teolozi koji u Fil 2, 6-11 vide uspoređivanje Krista s Adamom i slugom Jahvinim iz Izaijinih pjesama posebice mogu svoja zapažanja i tvrdnje temeljiti ili barem vezati uz naznaku "poslušan do smrti". Poslušnost Sluge Jahvina dobro je poznata iz Izaijinih razmišljanja. Njegova se smrt izravno spominje u Iz 53,8 gdje se za Slugu kaže da su ga "na smrt" izbili. U Iz 53,12 stoji da se Sluga Jahvin "sâm ponudio na smrt". Nije, prema tome, proizvoljno što ljudi od struke dovode u svezu lik Sluge Jahvina i Isusa Krista kako ga Pavao naviješta u Fil 2, 6-11. Isus u poslušnosti do smrti obistinjuje Izaijina proroštva o Sluzi Jahvinu. To smo, uostalom, već i ranije naznačili.

Kada Pavao u Fil 2,8 naglašava da je Isus Krist kao rob "poslušan" Bogu vjerojatno pred očima ima Adamovu neposlušnost. Sam kaže u Rim 5,19: "Doista, kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici, tako će i posluhom jednoga mnogi postati pravednici." Nema dvojbe da Pavao tu uspoređuje Kristovu i Adamovu ulogu u povijesti ljudskoga roda. Razlika je između Krista i Adama u posluhu prema Bogu. Adam je bio neposlušan, a Isus je "poslušan do smrti". Tako bismo zapravo u Fil 2, 6-11 pred očima imali tri lika: Isusa Krista, Adama i Slugu Jahvina.

10. Θανάτου δὲ σταυροῦ (2,8)

Ne može biti sumnje da se dio ulomka koji je pred nama doista kod neposredna čitanja doima ponešto tuđim i kao svojevrsni dodatak osnovnome rasporedu i ravnome tijeku misli u Fil 2, 6-11. Otuda tumači

zaključuju da je navedeni dio posve sigurno iz Pavlova pera ma što se inače sudilo o preostalom. Pavao je svakako prihvatio propovijed o Kristovoj smrti i u njoj vidio nezaobilaziv i nužan temelj ljudskoga spasenja. Ipak mu je bilo naročito do toga stalo da se dopuni naglašenom tvrdnjom “smrću”, I to “smrću na križu”. To nas sili navesti onodobne okolnosti općenito vezane uz umiranje na križu. Time ćemo barem dijelom bolje razumjeti Pavlovu naglašenu nadopunu “smrću na križu”.

Židovi nisu osuđivali na smrt raspinjanjem. U svome zakoniku nisu predviđjeli da se netko osudi da umre raspet na križ. Ali se događalo da su već umrloga u znak da je od Boga posve odbačen i skroz proklet vješali o drvo križa i tako javno izlagali najvećoj poruzi. Rimljani su na razapinjanje osuđivali najteže prijestupnike i zločince. Ipak raspinjanje na križ kao najsrमतnija kazna nije pogadala niti se mogla primijeniti na nekoga tko je rimski građanin. Rimljani su posebice robove za teške prekršaje kažnjavali smrću na križ. Prema tome umiranje je na križu bilo u neku ruku najteža i najsrमतnija smrt.

Razumljivo je da su zbog rečenoga kršćani morali duboko razmišljati o činjenici da je Isus Krist preminuo raspet na križ. Pavao često spominje Isusov križ. Za nj je čak u I Kor 1,18 “križ” sva kršćanska “riječ”. Po Pavlu, Kristova je smrt na križu sažetak svega šta kršćanstvo propovijeda. Tu je sav smisao svekolike objave. Zato Pavao nije ni u Fil 2, 6-11 htio izostaviti govor o “križu”. Križ najočitije i povijesno zajamčeno objavljuje Božju ljubav prema ljudima: Sin je Božji umro smrću na križu!

11. ΔΙὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσεν (2,9)

Razumije se da u izreci koju želimo razjasniti ὁ Θεὸς kao i prethodno označuje Boga Oca koji sada izvodi svoje otajstveno djelo na Isusu Kristu. Pavao s διό¹⁹ naglašeno ističe da je sve što je Bog učinio vezano uz Isusa Krista “radi” nečega. Pavlov διό iz Fil 2,9 pretpostavlja cijelu poruku prethodnih redaka. Krist je Bog. Ali u svom se zemaljskom životu nije držao kao plijena povlastica koje otuda proizlaze. Isus je samoga sebe učinio praznim. Utjelovio se uzevši narav roba. Krist se ponizio i umro na križu. Upravo “radi” navedenoga Bog Otac sada na svoj način dobrim i uzvišenim stupa u život svoga utjelovljenoga Sina.

¹⁹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 514.

Pavao je u tu svrhu za početak napisao o Bogu da je Isusa Krista ὑπερύψωσεν. Glagol ὑπερυψώω²⁰ ne posjeduje profani grčki jezik. U Septuaginti se čita. Ipak je u cijelome Novome zavjetu za njim posegnuo jedino apostol Pavao i to samo u Fil 2,9. Dobro je zapaziti da je glagol složen od ὑπέρ²¹ što znači “više nego”, “još više” i ὑψόω što znači “uzvisiti.

Pavao se, dakle, nije time zadovoljio da rekne kako je Bog Otac “uzvisio” Isusa Krista nega da ga je “još više uzvisio”. Vidi se da treba zapravo naći smisao onome ὑπέρ. To baš i nije lako. U svakome slučaju Apostol u Fil 2,9 uči da je Isus Krist i u svome čovještvu nakon smrti uzvišen na svaki mogući način. Pavao tu jamačno ima na pameti Isusovo uskrsnuće i proslavljenje. Pod tim otajstvima Kristovo čovještvo stječe što nije ranije imalo. Zadobiva preobraženje koje dolazi od uskrsne milosti. Držimo da se ovdje kao razjašnjenje može, a možda i mora, navesti ono što je Pavao u 1 Kor 15, 43-45 napisao o uskrsnoj preobrazbi. To što Pavao navodi u 1 Kor 15, 43-45 Bog Otac je već udijelio Isusovu uskrsnome čovještvu. To je ono “više” u uzvišenju i to prije uskrsnuća nije posjedovalo.

Međutim, ὑπέρ iz ὑπερύψωσεν u Fil 2,9 može također općenito izražavati činjenicu da Božje uzvišenje Utjelovljenoga nadvisuje poniženje što ga je kao Utjelovljeni prigrlio i koje je bilo otajstveno duboko. Čak nije isključeno da Pavao istim ὑπερύψωσεν izražava kako je Bog uskrsnućem i proslavljenjem Krista uzvisio povrh svega i postavio prvakom cijeloga svemira. Isus Krist je po Božijemu uzvišenju poviše svega. Bog ga nije samo uzvisio. On ga je “preuzvisio”.

12. Καὶ ἔχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα (2,9)

Kod tumačenja gornje izreke prije svega nastaje pitanje na što se odnosi izričaj “ime nad svakim imenom”. U tu se svrhu predlažu različiti odgovori. Vjerojatno je pak da Pavao u Fil 2,9 nije ni mislio na neko posebno ime koje Isus Krist dobiva ukoliko ga je Otac “preuzvisio”. Možda Pavao pod “imenom”²² podrazumijeva dostojanstvo koje postaje

²⁰ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2010.

²¹ Usp. RIESENFELD, ὑπέρ, ThW, 8,518.

²² Usp. CONZELMANN, ἁγίασμα, ThW, 9,365.379.386-387.

svojina Utjelovljenoga time što ga je Bog “preuzvisio”. To je dostojanstvo najveće mjere, najdublje smisla i posve otajstveno.

Ipak neki drže da je Apostol izričajem “ime nad svakim imenom” zapravo tajnovito naznačio Božje ime. Tada bi to bila zamjena za vrhunsko i najveće ime. To je ime Bog. Po sebi, to ne odstupa od novozavjetnog načina razmišljanja. Dosta je ovdje navesti Iv 1,1 gdje je Isus Krist neprijeporno nazvan Bogom. Ipak je red dodati da to pojašnjenje ne proizlazi ni izravno ni neposredno iz cijeloga ulomka u Fil 2, 6-11. Drugi su opet naznačivali da je ime Sin to tajanstveno “ime nad svakim imenom”. Ali se ni to rješenje bez poteškoće ne uklapa u Fil 2, 6-11. Stoga, ako treba kazati na koje se ime odnosi izričaj “ime nad svakim imenom”, neki smatraju da to jedino može biti ime Gospodin, ali ono je izriječom i otvoreno naznačeno u Fil 2,11.

Iz kazanoga proizlazi da još sa svom jasnoćom ne razumjemo poruku iz Fil 2,9. Nama je čak izvor poteškoće i sami ἐχαρίσατο.²³ Glagol znači “kao milost udijeliti”. Ako se shvati doslovno, slijedi da je Otac “radi” navedenoga u Fil 2, 7-8 Isusu Kristu kao “milost udjelio” otajstveno “ime nad svakim imenom”. Pavlovu tvrdnju osobno lakše shvaćamo ako ἐχαρίσατο povežemo uz ἀρπαγμός i ἐκέωσεν. Isus se nije u svome zemaljskome životu kao “plijena” držao ni svoga najvišega imena. I u tome je smislu sam sebe učinio “praznim”. Poslije uskrsnoga uzvišenja i nebeskoga proslavljenja nestaje razlog za tu “prazninu”. Isus je time preuzvišen što se sada bez vela i zastora obznanjuje njegovo “ime nad svakim imenom”. I to je učinak milosti njegova uskrsnuća. U taj bismo, dakle, misaoni slijed rado stavili nama teško shvatljivi ἐχαρίσατο iz Fil 2,9.

13. ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων (2,10)

Iz navedenoga teksta najprije se zaustavljamo kod izričaja γόνυ κάμψῃ. Glagol κάμπτω²⁴ u Novome zavjetu ne susrećemo osim u svezi s γόνυ. Riječ γόνυ²⁵ znači “koljeno”. Glagol κάμπτω znači “savijati”, “podvijati”. Tako dobivamo smisao “svinuti koljeno”. Pavao je izričaj

²³ Usp. H. BIETENHARD, ὄνομα, ThW, 5,272.

²⁴ Usp. SCHLIER, κάμπτω, ThW, 3,599-560.

²⁵ Usp. SCHLIER, γόνυ, ThW, 1,738-739.

jamačno čitao u Septuaginti. Već se pak na prvi pogled vidi da izričaj pripada bogoslužnome govoru.

I u profanome grčkom κάμπτω ide s γόνυ. Izražava da se koljeno podvine kako bi se moglo sjesti i odmoriti. Po svemu sudeći izričaji "prignuti koljena" ne pojavljuje se u profanome grčkome u religioznome smislu. Grci nisu prigibali koljena pred svojim bogovima i božanstvima. Smatrali su da se to protivi ljudskome dostojanstvu.

Inače prigibanje koljena ima veliko vjersko značenje. Prignuto koljeno izražava nutarnje držanje pred Bogom. Znamen je molbe, molitve i prošnje iskazane u svoj poniznosti i prostodušnosti. Ali prigibanje koljena također izražava poniženje stvorenja pred Stvoriteljem. Ono je jednako izraz poklonstva i podložnosti. Jasno je da sve to vrijedi i za izričaj koji je Pavao uvrstio u Fil 2,10.

Nabrajajući bića koja prigibaju koljena pred Isusom Kristom Pavao na prvo mjesto stavlja ona koja je označio s ἐπουρανίων. Riječ ἐπουράνιος²⁶ po sebi je pridjev i znači "onaj koji je u nebu", "nebeski". Ali taj se pridjev također rabi kao imenica u značenju "nebesnik", "stanovnik neba". Riječ se inače vrlo rijetko pojavljuje u Septuaginti. Bilo bi razumljivo i nekako se od sebe nameće da se ἐπουρανίων u Fil 2,10 odnosi na anđele. Oni se, duhovno govoreći, klanjaju proslavljenome i uzvišenome Isusu Kristu. Ali ἐπουρανίων može uključivati i zloduhe. Oni su također prisiljeni priznati Kristovo vrhovno gospodstvo te mu, makar na taj način, iskazati poklonstvo.

U sveopćem poklonstvu proslavljenome Isusu Pavao na drugo mjesto stavlja one koje označuje kao ἐπίγειων.²⁷ Očito je da su to bića koja borave i žive na zemlji. To su svakako ljudi. Ipak nisu samo oni. Sva bića na zemlji - ljudi i sve ostalo - na svoj način imaju dijela u klanjanju Isusu Kristu.

Pavao napokon kao dionike iskazivanja poklonstvene časti Isusu Kristu navodi bića označena riječju καταχθονίων. Riječ καταχθόνιος²⁸ u cijelome Novome zavjetu čitamo samo u Fil 2,10. Inače je od Homera unaprijed dobro zajamčena u svakodnevnome grčkome rječniku. Riječju καταχθόνιος označuje se onaj tko živi ispod zemlje. To je podzemnik. U

²⁶ Usp. H. TAUB, ἐπουράνιος, ThW, 5,538-542.

²⁷ Usp. H. SASSE, ἐπίγειος, ThW, 1,679-680.

²⁸ H. SASSE, καταχθόνιος, ThW, 3,634-635.

Fil 2,10 riječ označuje duše preminulih. Uz to može označiti i nečiste duhove. I oni moraju prigibom volje priznati Kristu posvemašnju pobjedu. U tome ni oni nisu izuzetak. Isus je pobjedio i svladao đavla.

Trudili smo se, dakle, nekako ustvrditi na koga se pojedinačno može odnositi ono što je Pavao napisao u Fil 2,10. Ipak je moguće da je on zapravo htio kazati da čitav svemir uzet općenito - nebesnici, stanovnici zemlje i podzemnici - sudjeluje bez iznimke u klanjanju iskazanu Isusu Kristu. Štoviše, Pavao je izričaj "da se savije svako koljeno" preuzeo svjesno i namjerno iz Iz 45,23 gdje Jahve izjavljuje da će se pred njim "prignuti svako koljeno". Upravo je neizrecivo velikoga značenja što je Pavao u Fil 2,10 na Isusa primijenio što se u Iz 45,23 odnosi na Jahvu. On je time najočitiije i najrječitiije naznačio pravo i potpuno Isusovo božanstvo.

14. Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς (2,11)

Svi koji izbližega promatraju Pavlov navještaj u Fil 2, 6-11 misle da taj novozavjetni odlomak svoj vrhunac dosiže u Fil 2,11. To se zaista ne može ozbiljno osporiti. Ali je također istina da sve u Fil 2, 6-11 ima svoju pravu vrijednost i najdublje značenje. Nadamo se da to na svoj način također potvrđuje prethodno izlaganje.

Sada za početak dozivamo u sjećanje da je izričaj "i svaki će jezik priznati" preuzet iz Iz 45, 23. Već smo kazali da to ima veliko značenje. Pavao u Fil 2, 11 na Isusa Krista primjenjuje ono što se u Iz 45, 23 odnosi na samoga Jahvu. Time Pavao biblijski ukrijepljuje, izražava i priznaje puno Kristovo božanstvo. To je pak sami vrhunac novozavjetne objave i neposredni smisao svekolikoga propovijedanja.

Tumači su složni da se govor o Isusu Kristu utkan u Fil 2,11 prvotno i iskonski već nalazio u prvome kršćanskome bogoslužju. Moglo je to biti euharistijsko slavlje ili neki drugi bogoslužni čin kao što je zajednička kršćanska molitva. Tvrđnja u Fil 2,11 da je "Isus Krist Gospodin" ukazuje se kao ispovijed vjere²⁹ odnosno kao usklik i zaziv.³⁰ Tu tvrdnju u zaključku ponešto proširujemo i dopunjujemo

²⁹ Usp. O. MICHEL, ἑξομολογέω, ThW, 5,213-214; K. BRACKHAUS, *Glaubensbekenntnis*, LThK, 4(1995), 702-703; E. ARENS, *Bekenntnis*, LThK,

Pavao kaže da “svaki jezik” priznaje da je Isus Krist Gospodin. U grčkome riječ jezik glasi γλῶσσα.³¹ Ta riječ prije svega naznačuje jezik koji je ud ljudskoga tijela. Ali γλῶσσα također označuje jezik koji ljudi govore. Ti su jezici različiti i veoma brojni. Može riječ jezik kao dio označiti čitava čovjeka. Sve se pak naznačeno dade primijeniti na γλῶσσα u Fil 2,11. Pavao je naznačio da “svaki jezik Isusa Krista ispovijeda Gospodinom”. Vjerojatno je želio kazati da svi zemaljski ljudski jezici s nebesnicima Krista slave kao svoga Gospodina. To će također biti u nebeskome hramu blažena baština preobraženih jezika. Svi će jezici svijeta svakim jezikom Krista slaviti kao što ga i slave. U slavljenju Isusa Gospodinom sjedinjuje se “svaki jezik” bez razlike na vrijeme i prostor. To će biti vječno blaženstvo za “sve jezike”. Tako se sjedinjuju vrijeme i vječnost.

Priznanje svakoga jezika i svih jezika glasi: Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. To je kruna, središte, bit i vrhunac cijeloga ulomka zapisana u Fil 2, 6-11. Isus je za zemaljskoga života dragovoljno bio δοῦλος rob. Sada je Κύριος, Gospodar.³² Neizmijerna je otkupiteljska vrijednost što je Isus postao δοῦλος kao što je zadnje vrelo spasenja što je Κύριος. Starozavjetni je Božji narod Jahvu nazivao i štovao ukoliko je Κύριος. Čak su i pogani među Grcima i Rimljanima svojim božanstvima pripisivali naziv κύριος. Mlada kršćanska zajednica štuje i klanja se Isusu Kristu jer je njezin Κύριος. Isus je sveopći Κύριος. Gospodar je svega što postoji. Stoga nimalo ne iznenađuje što gotovo cijeli Novi zavjet vrvi nazivom za Isusa Κύριος. To je osnovni članak sveopće novozavjetne vjere.

Pavao je svoju pjesmu u čast Isusu Kristu i njegovu djelu u Fil 2, 6-11 završio riječima εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Time što je u Fil 2,11 napisao Θεοῦ Πατρός imamo neposredan i jasan dokaz da je pred očima imao Boga Oca kada je u prethodnim recima napisao Θεῶ i ὁ Θεός. Sva Apostolova propovijed u središte stavlja Boga Oca. U Fil 2,6 već je govor o Bogu Ocu. Riječ je o Bogu Ocu i u Fil 2,11. Tako ulomak počinje i

2(1994),174-175; R. SCHNACKENBURG, *Bekennntnis*, LThK, 2, 144; K. WENGST, *Glaubensbekenntnis*, TRE, 13,390;

³⁰ Usp. A.A. HÄUSSLING, *Akklamation*, LThK, 1(1993), 289; R. DEECHGRÄBER, *Formeln*, TRRE, 11,259

³¹ Usp. J. BEHM, γλῶσσα, ThW, 1,721.

³² Usp. L. CERFAUX, Κύριος, DBS, 5,200-238; F. MUSSNER, *Kyrios*, LThK, 6, 713-715; M. THEOBALD, *Kyrios*, LThK, 6(1997), 558-561; W. FOERSTER, *Kyrios*, ThW, 3,1087-1088.

dovršava se dozivajući vjerniku u svijest kao temeljnu i bitnu poruku vjeru u Boga Oca. Sve je εἰς δόξαν Boga Oca. Prijedlog εἰς naznačuje cilj, put, svrhu. Sve je “na slavu³³ Boga Oca”. To je također nakana i samoga Kristova života. U svakome slučaju tako je sv. Pavao u Fil 2, 6-11 navijestio Isusa Krista.

Zaključak

Na koncu kušamo na neki način sažeto i jasno reći kako smo razumjeli za sada do kraja nerastumačen Pavlov ulomak iz Fil 2, 6-11. Po našem sudu Pavao u Fil 2, 6-11 izravno govori o Isusu Kristu koji mu se objavio dok je putovao u Damask kako piše u Dj 9, 1-19. Time naznačujemo da Apostol ne razmišlja odvojeno o Isusu Kristu prije i poslije njegova utjelovljenja. Pavlu je pred očima proslavljeni Krist koji je s desna Bogu Ocu. Polazeći otuda u Fil 2, 6-11 Pavao promatra Kristovo otajstvo u cjelini. U tu svrhu najprije utanačuje našim rječnikom rečeno božanstvo Isusa Krista.

Što se nas tiče, tako shvaćamo Pavlovu početnu tvrdnju o Isusu Kristu: ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. Participom prezenta ὑπάρχων Pavao utvrđuje trajnost Kristova božanstva. Svojim izričajem ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων zapravo izriče da je Isus Krist u punome smislu i pravi Bog. Pavao se gotovo nužno tako izrazio jer u njegovu ulomku izričaji Θεός i ὁ Θεός označuju osobu Boga Oca. U odnosu na Isusa Krista Pavao po sadržaju donekle kaže isto naznakom τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. To znači “biti jednak Bogu”. Isus je, po Pavlu, “jednak Bogu”. Nažalost, naša riječ “jednak” ne može prevesti množinu grčkoga izričaja ἴσα. Pavao nije nepromišljeno ni bez posebne nakane upotrijebio izričaj ἴσα u množini. Držimo da je time želio kazati da je Isus Krist u svakome pogledu, svime i na svaki način “jednak” Bogu Ocu. On je to upravo zato što je “u Božjem liku”, tj. jer je Bog. Razliku između izričaja “jednak” i “u liku Božjem” istaknuli smo u radu.

Predpostavljamo da je riječju ἀρπαγμός Pavao Isusa Krista ipak usporedio s praroditeljem Adamom. Time je, jasno, otežao shvaćanje svoga ulomka, ali ga je tako također dobrano obogatio. Uz uvjet da Pavao doista u Fil 2,6 uspoređuje Isusa Krista s Adamom tada nam je za razumijevanje usporedbe nužno dozvati u svijest tvrdnju iz Post 3,5. Tu

³³ Usp. G. KITTEL, δόξα, ThW, 2,236-240.250-255.

doduše, zmija govori Evi, ali se izreka odnosi i na Adama kako izravno pokazuje i njezin množinski oblik. Zmija je kazala Evi da će ona i Adam “biti kao bogovi” ako prekrše Božje naređenje. Zmija, dakle, savjetuje Praroditeljima da otmu i silom se kao plijena domognu toga da budu “kao bogovi”. Pavao kaže da je Isus Krist “jednak Bogu”. On je “u Božjemu liku”. To je primio od Oca. To nije ἀρπαγμός: ni otimanje ni plijen. Ali Isus Krist jednakost s Bogom Ocem ne čuva kao što netko čuva plijen kada ga se dokopao. Pavao u nastavku kaže što zapravo misli. To čini prelazeći na otajstvo Utjelovljenja i ono što tu tajnu prati. Tome posvećuje razmišljanje u Fil 2, 7-8. Taj je dio u sebi veoma jasan.

Ipak se Pavlova misao i u Fil 2, 7-8 donekle otežava za razumijevanje ako u riječi δοῦλος osim naznake za našu ljudsku zbilju po kojoj je Isus Krist čovjek prihvatimo moguću Pavlovu aluziju na Slugu Jahvina iz poznatih Izaijinih pjesama. Međutim, ta aluzija nadasve obogaćuje poruku u Fil 2,7. Povezuje Pavlovo propovijedanje o djelovanju Isusa Krista s načinom kako je Isus Krist govorio o samome sebi. Tumačeći svoj zemaljski život Isus Krist je kazao: “Jer ni Sin čovječji nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj daje kao otkupninu za mnoge” (Mk 10,45).

Pošto je, dakle, progovorio o Kristovu životu u svijetu i među ljudima Pavao prelazi na govor o Isusu Kristu u proslavljenju. Jamačno pred očima ima Kristovo uskrsnuće, uzašašće i nebesko proslavljenje. Mislimo da sve to treba vidjeti u izričaju ὑπερύψωσεν iz Fil 2,9. U posljednjem pak dijelu svoga ulomka Pavao razmišlja o Isusu Kristu ukoliko je Κύριος svega što postoji. Stječe se dojam da je zapravo dio u Fil 2, 10-11 posvećen eshatologiji. Pavao promatra konačno uređenje svijeta i povijesti. Blažena je vječnost u tome što će “svaki jezik ispovijedati da je Isus Krist Κύριος”. To je istinska “slava Boga Oca”.

Iz našega se zaključka vidi da himan u Fil 2, 6-11 u neku ruku dijelimo na četiri dijela. To su: govor o Kristovu vječnome božanstvu; govor o Isusovu zemaljskome životu; govor o Isusovu uskrsnuću i proslavljenju te govor o eshatološkom položaju Isusova naziva Κύριος. Ako se pak prihvati da je Pavao u Fil 2, 6-11 upleo razmatranje odnosa između Isusa Krista, Adama i Sluge Jahvina tada je Pavao uz prethodno imao na pameti i osobit način kojim je Isus Krist izvršio djelo spasenja. On se u svome djelovanju nije poveo za Adamom nego je slijedio put Sluge Jahvina. Isus Krist je otklonio Adamov neposluh i prigrlio Slugin put patnje, muke i smrti. Upravo ga je “zato Bog preuzvisio” (Fil 2,9).

Résumé

Marijan Mandac

L'EXPLICATION DE Ph 2, 6-11

Cette fois-ci nous allons être bien bref dans notre résumé. La raison en est très simple et tout à fait évidente. Dans l'étude qui précède nous avons essayé d'expliquer le texte écrit par saint Paul dans son épître envoyée aux Philippiens. C'est le fameux hymne christologique qui se trouve en Ph 2,6-11. Tout le monde connaît et reconnaît les difficultés énormes que devant l'interprète pose ce passage. Il est par ailleurs inutile de les mentionner ici explicitement.

Nous avons voulu dans notre travail indiquer en quoi consistent ces difficultés et d'en donner une explication qui nous paraît convenable. C'est le sujet de notre article. Comme nous commentons le texte grec le lecteur peut aisément voir ce que nous faisons même si par hasard il ne connaît pas suffisamment la langue croate.